

PEMBANGUNAN WAKAF DI MAAHAD TAHFIZ AN-NAHDHOB, PULAU PINANG : ACUAN KELESTARIAN SEKOLAH TAHFIZ SWASTA

Noor Syahidah Mohamad Akhir (Dr)^{1,a}, Azrul Shahimy Mohd Yusof^{2,b}

¹Akademi Pengajian Islam Kontemporari (ACIS), UiTM Cawangan Kedah, Malaysia

²Akademi Pengajian Bahasa (APB), UiTM Cawangan Kedah, Malaysia

^anoorsyahidah9177@uitm.edu.my, ^bazrulsyahimy@uitm.edu.my

Abstrak

Sekolah Tahfiz Swasta (STS) tumbuh bagai cendawan selepas hujan. Kebanyakan daripada STS merupakan milik persendirian dan memerlukan pengurusan yang cekap khususnya melibatkan aspek kewangan. Terdapat sebahagian institusi STS terpaksa memberhentikan pengoperasian disebabkan masalah kewangan untuk tadbir urus. Artikel ini menfokuskan salah sebuah Maahad Tahfiz an-Nahdhoh, Pulau Pinang yang menggunakan kaedah pembangunan wakaf strategik sebagai kaedah penjana hasil untuk kelestarian institusi tersebut. Kajian menggunakan kaedah temubual semi struktur, informan merupakan pengasas Maahad Tahfiz al-Nahdhoh. Temubual tersebut di transkripsi dan di analisa menggunakan perisian Nvivo12. Hasil kajian mendapati pembangunan wakaf yang diaplikasi oleh maahad tahfiz ini boleh dijadikan contoh tahfiz cemerlang dalam tadbir urus kewangan institusi tahfiz yang lain.

Kata kunci : Pembangunan, Wakaf, Sewaan (*Ijarah*), Pelaburan, Maahad Tahfiz, Sekolah Tahfiz, al-Quran, Kelestarian.

1. Pendahuluan

Wakaf merupakan salah satu instrumen ekonomi Islam yang dapat merencanakan pembangunan dan kemajuan ummah. Sejarah memperlihatkan bahawa wakaf dapat memberi manfaat khususnya dalam pembangunan pendidikan. Universiti al-Azhar, Mesir (969M) antara contoh sebuah universiti tersohor yang dibangunkan menggunakan kaedah wakaf dan dapat memberi manfaat kepada pelajar hingga kini [13,19]. Begitu juga beberapa institusi pendidikan lain seperti Universiti Cardova (971M), Bait al-Hikmah (975M) dan institusi-institusi lain seperti di Turki dan Nusantara [13].

Masyarakat Melayu di Nusantara mula mengenali wakaf setelah kemasukan Islam ke sini. Amalan berwakaf dilihat memberi pahala berterusan kepada si pewakaf (*waqif*). Kebiasaannya wakaf akan disumbangkan untuk tujuan pendidikan khususnya pembinaan institusi pondok dan madrasah [8]. Maka tidak hairan, jika dikatakan bahawa pondok merupakan institusi pendidikan wakaf tertua di tanah Melayu [2]. Terdapat juga beberapa institusi pondok di Indonesia yang menggunakan kaedah wakaf dan mengembangkan harta wakaf sehingga menjana manfaat wakaf. Antara institusi pondok tersebut adalah Pesantren Tebuireng Jombang, Pesantren Darunnajah dan Pondok Moden Darulssalam Gontor [7].

Selain itu, hasil kajian Fikry Ramadhan (2011) bahagian Pengurusan dan Pembangunan Harta Wakaf, Yayasan Pendidikan Islam Miftahul Huda (YPIMH) Subang, Jawa Barat, Indonesia, dibina di atas tanah wakaf. Yayasan ini juga mempunyai jabatan wakaf tersendiri bagi menguruskan wakaf yang diperolehi. Terdapat tiga jenis wakaf yang difokuskan oleh Yayasan ini iaitu wakaf tanah, wakaf bangunan dan wakaf produktif. Wakaf produktif yang dilaksanakan di sini kebanyakannya adalah daripada tanah wakaf yang dapat diambil manfaatnya. Misalnya, tanah wakaf yang diperolehi Yayasan digunakan untuk mendirikan koperasi dan kedai-kedai. Hasil sewaan daripada koperasi dan kedai yang diperolehi ini digunakan untuk manfaat Yayasan serta masyarakat. Amalan ni membuktikan bahawa Yayasan miftahul huda berusaha menjana kewangan sendiri melalui usaha yang kreatif dan inovatif [24]. Terbukti bahawa kepelbagaian institusi pendidikan agama di Nusantara dapat dilestarikan dengan kaedah wakaf yang dikembangkan dengan produktif.

Di Malaysia, institusi pendidikan khususnya Sekolah Tahfiz Swasta (STS) sentiasa bertambah jumlah penubuhannya di setiap negeri di Malaysia (Statistik 2019 Kelas al-Quran & Fardu Ain dan Sekolah Agama). Rata-rata penubuhan STS menggunakan pelbagai dana untuk tujuan pembangunan sama ada dana persendirian, infaq atau sedekah, zakat dan wakaf [14]. Walau bagaimanapun, realiti kini mendapati sebahagian institusi STS terpaksa ditutup pengoperasian kerana mempunyai masalah peningkatan kos dalam tadbir urus khususnya ketika era pandemik Covid-19 [5,12]. Kebanyakannya tidak mampu untuk lestari seiring dengan cabaran ekonomi semasa.

Menyadari permasalahan tersebut, kajian melihat kaedah pengembangan dana wakaf untuk mendapatkan hasil manfaat wakaf sebagai solusi dalam menghadapi kekangan masalah kewangan khusus di STS. Ini kerana kebanyakan

daripada institusi agama persendirian seperti madrasah dan pondok didirikan dengan kaedah wakaf [20]. Kajian melihat, wakaf perlu dibangunkan dan dikembangkan agar lebih proaktif dan efektif sehingga memberi manfaat kepada kelestarian ummah. Hakikatnya, usaha mengembangkan wakaf telah menjadi agenda pentadbir wakaf masa kini sebagai pemangkin sosio ekonomi ummah [23].

Justeru, kajian mengetengahkan Maahad Tahfiz an-Nahdhoh, Pulau Pinang sebagai acuan atau contoh kepada Sekolah Tahfiz Swasta yang lain khusus dalam aspek pembangunan harta wakaf. Ini kerana an-Nahdhoh dilihat mempunyai kepelbagaian aset wakaf seperti Hotel an-Nahdhoh, kedai gunting rambut, pasar mini an-Nahdhoh [17]. Aset-aset ini tidak digunakan untuk kegunaan dalaman semata-mata sebaliknya telah dikembangkan untuk perolehan hasil. Kaedah pengembangan yang diaplikasikan adalah sewaan (*ijarah*) dan pelaburan. Kajian melihat Maahad Tahfiz an-Nahdhoh berpotensi untuk dijadikan model atau acuan kelestarian Sekolah Tahfiz Swasta lain.

2. Metodologi Kajian

Artikel ini merupakan kajian penyelidikan yang menggunakan metod temubual semi struktur. Informan merupakan pengasas Maahad Tahfiz an-Nahdhoh, Pulau Pinang. Institusi ini dijadikan sample kajian memandangkan ia menggunakan kaedah wakaf dalam pembangunan institusi ini. Harta wakaf diurus dengan baik dan dapat dikembangkan sehingga menjana hasil manfaat wakaf. Antara kaedah yang digunakan untuk menjana manfaat wakaf adalah pelaburan dan sewaan (*ijarah*) harta-harta wakaf sehingga memberi pulangan yang baik kepada kelestarian institusi tersebut. Justeru, Maahad Tahfiz an-Nahdhoh dilihat dapat dijadikan acuan cemerlang kepada institusi-institusi tahfiz yang lain.

Data-data temubual dipindahkan dalam bentuk transkripsi. Data ini dianalisa menggunakan perisian Nvivo12. Maklumat-maklumat disusun mengikut analisa tematik secara sistematik. Hasil kajian memberi gambaran berhubung penubuhan institusi Maahad Tahfiz an-Nahdhoh, aset-aset wakaf an-Nahdhoh dan kaedah penajanaan manfaat wakaf melalui kaedah sewaan (*ijarah*) dan pelaburan.

3. Dapatan Dan Perbincangan

Hasil temubual mendapati institusi Maahad Tahfiz an-Nahdhoh, Pulau Pinang diletakkan dibawah pengurusan Yayasan an-Nahdhoh. Menurut pengasas institusi ini, kesemua aset-aset pembangunan yang berada di kawasan ini merupakan harta wakaf. Harta wakaf ini sama ada harta alih seperti wakaf tunai dan harta tidak alih seperti tanah dan bangunan [15]. Harta-harta wakaf ini direkodkan jumlah kewangan oleh bahagian yang dipertanggungjawabkan dalam yayasan ini. Menurut pengasas Maahad Tahfiz ini, terdapat 12 bahagian pengurusan dalam yayasan dan salah satunya adalah Maahad Tahfiz. *“paling penting sekali pengurusan sekolah-sekolah agama persendirian adalah akaun”*.

Madrasah ataupun Maahad Tahfiz an-Nahdhoh adalah bahagian paling awal ditubuhkan sebelum berkembangnya bahagian-bahagian lain yang membantu menjana ekonomi institusi pendidikan ini. Madrasah ini dibina dengan sumber wakaf dan diikuti pembinaan hotel wakaf. *“Saya bina madrasah daripada sumber wakaf sepenuhnya, selepas itu saya bina hotel wakaf”*. Maahad Tahfiz ini didapati turut mendaftarkan institusinya di bawah Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Pulau Pinang (JAIPP). *“Kita daftar ini mengikut proses undang-undang. Kalau kita tak daftar maknanya sekolah kita wujud secara haram”*.

Apa yang menarik perhatian pengkaji adalah pemikiran pengasas an-Nahdhoh ini. Beliau mempunyai pemikiran berwawasan, kreatif dan kritis dalam penajanaan ekonomi dan pembangunan institusi. Beliau mengakui banyak menimba pengalaman daripada asam garam kehidupan *“Saya berceramah di bank-bank, saya dapat ilmu pengurusan kewangan. Saya beri ceramah di Langkawi, saya dapat ilmu perhotelan daripada kawan-kawan saya. Saya beri ceramah di kampung-kampung, saya belajar tentang penternakan dan sebagainya. Saya belajar dengan cara tak langsung”*.

Pemikiran beliau lebih kepada bentuk penajanaan ekonomi institusi itu sendiri. Antara apa yang boleh diwujudkan adalah hotel Nahdhoh dimana para waris pelajar dan tetamu boleh menginap dan menyewa di situ. Pada masa yang sama, turut diwujudkan restoran, kedai gunting rambut (*barber shop*) dan pasaraya mini (*mini market*), bukan sahaja untuk kemudahan para pelajar dan waris malah untuk penajanaan ekonomi. Mereka terdiri daripada para pelajar tahfiz yang terlibat dengan program kemahiran perniagaan dan secara tidak langsung mendatangkan pulangan ekonomi institusi.

Selain itu, an-Nahdhoh juga mempunyai syarikat travel pelancongan. Memiliki pengangkutan bas institusi sendiri untuk memudahkan pergerakan dan pada masa yang sama dapat disewakan atau tujuan pelancongan. Di Langkawi contohnya an-Nahdhoh mempunyai cawangan hotel dan syarikat travel. Secara tidak langsung, aset-aset ini dapat menjana pendapatan kewangan untuk kelestarian Maahad Tahfiz an-Nahdhoh. Pada masa yang sama, an-Nahdhoh turut mempunyai penternakan dan perladangan di Kulim, Kedah. *“Kita ceburi dalam bidang ternakan, lembu, kerbau, kita bela ayam, kita bela lembu apa semua, kita tanam sawit di bawah itu”*.

Apa yang menarik pengkaji untuk mengetengahkan Maahad Tahfiz ini adalah kerana aset-asetnya merupakan harta wakaf yang dikembangkan dan dimanfaatkan untuk ummah khususnya pelajar Tahfiz di sini. Menurut pengasasan-Nahdhoh, pada peringkat awal beliau menggunakan dana persendirian untuk membeli tanah dan kemudian mewakafkan serta memberi peluang kepada masyarakat untuk membeli wakaf kaki. Selebihnya akan digunakan untuk pembinaan bangunan. *“Saya beli dulu tanah ini, baru kita jual wakaf per kaki”*. Menurut beliau, keuntungan daripada jualan tersebut akan digunakan untuk pembinaan bangunan. *“Yang kaki-kaki ini daripada itu kita dapat tanah itu, untung tanah itu kita bina bangunan atas ini. Contoh kita beli sekaki, sekaki dulu murah RM 3, kita jual RM 10. Ada RM 7 dalam itu. RM 7 itu kita boleh bina siap lah”*.

Wakaf kaki didefinisikan sebagai mewakafkan harta dengan tujuan melakukan amal kebajikan melalui kaedah pengurusan wakaf dengan membeli kesemua harta dan pewakaf membayar harga mengikut sukatan tertentu yang diinginkan [18]. Antara kaedah untuk mendapatkan dana wakaf adalah melalui pelaksanaan wakaf kaki dimana masyarakat yang berwakaf akan menyumbang secara terus dalam bentuk pembelian lantai [21]. Kajian juga mendapati kelebihan pelaksanaan kaedah ini antaranya ialah dapat memberi lebih keyakinan kepada pewakaf untuk berwakaf [18].

Menurut pengasas ini lagi, masyarakat seharusnya tidak berfikiran sempit berkaitan perihal wakaf. Rata-rata akan memikirkan wakaf tradisional berkaitan pembinaan masjid, surau dan tanah kubur sahaja, sebaliknya wakaf merupakan bentuk pembangunan yang efektif dalam memantapkan ekonomi ummah [1]. Antara bentuk yang boleh diimplementasi adalah wakaf hotel, wakaf pasaraya, wakaf ladang getah dan kelapa sawit yang dapat dijanakan hasil ekonomi. *“mula-mula sekali saya buat dulu 2005 saya bina, siap hotel 2005, saya kutip nak buat hotel dan kutip wakaf nak buat hotel. Agak susah masyarakat nak faham lagi. Sebab dia lagi suka wakaf masjid, suka lagi wakaf surau. Tapi selagi mana kita tak ubah minda masyarakat kita, wakaf hotel, wakaf ladang getah, wakaf kelapa sawit, itu yang sebaiknya”*.

Perancangan awal pembangunan wakaf boleh mendatangkan manfaat yang besar khusus kepada institusi pendidikan. Wakaf yang dimanfaatkan dan dikembangkan secara efektif bersama kolaborasi pintar mampu memberi pulangan yang besar kepada institusi khususnya maahad-maahad tahfiz persendirian [11]. Antara kaedah yang boleh digunakan dalam mengembangkan wakaf adalah kaedah sewaan (*ijarah*) [14]. Di samping itu, kaedah pelaburan seperti *mudharabah* dan *musyarakah* juga dilihat mampu menjana hasil manfaat wakaf [23].

Kaedah yang dinyatakan ini dilihat telah diaplikasikan oleh an-Nahdhoh. Menurut sarjana Farahdina Fazial, penjana harta wakaf telah memberi keuntungan yang tinggi, memperkenalkan institusi ini kepada masyarakat dan membuka minda masyarakat bahawa institusi mampu menjana kewangan sendiri [6]. Aset-aset wakaf telah disewakan dan hasil sewaan itu merupakan manfaat wakaf yang boleh dimanfaatkan oleh institusi ini khususnya untuk para pelajar [10]. Antara sewaan yang dilakukan di an-Nahdhoh adalah :

- i) **Sewaan penginapan hotel.** *“Kita ada sediakan hotel. Maksudnya kita boleh menjana pendapatan kitalah”*
- ii) **Sewaan dewan.** *“Kita ada 5 dewan. “Semua berhawa dingin. Dewan-dewan ini semua sebenarnya kita buka untuk disewa.”*
- iii) **Sewaan bas.** *“Katakan kalau kita sediakan hotel saja. Bas? Mereka sewa dekat orang lain. Ya tak? Bas mereka sewa dengan orang lain. Sebab itu kita sedia semua”*.
- iv) **Sewaan pondok.** *“Jadi kita sewakan. Kita sewakan RM 200 semua. Jadi setiap bulan madrasah akan dapat duit daripada sewa pondok itu dan mereka juga boleh duduk di pondok”*.
- v) **Sewaan permis.** *“Jadi tadika sewa bangunan kepada saya, sebab itu dia sewa bangunan kepada saya”*

Selain sewaan, an-Nahdhoh juga turut melaburkan aset-aset wakaf untuk tujuan penjana hasil. Antaranya dalam beberapa bidang iaitu :

- i) **Bidang pelancongan.** *“Kerajaan Pulau Pinang nampak Nahdhoh ini satu aset pelancongan negeri Pulau Pinang. Dia satu sumber untuk negeri. Sebab orang dulu, saya terima pelancong setiap minggu, bukan dalam negara, termasuk luar negara, daripada Indonesia, daripada Thailand apa semua”*.
“hotel kita ada join dengan OYO. Itu syarikat daripada India, promosi dekat antarabangsa”
- ii) **Bidang pertanian.** *“Yang nak support madrasah, yang nak buat maahad tahfiz ini, wakaf-wakaf inilah. Sebab itu saya sekarang berusaha untuk dapatkan kalau boleh saya ada 50 ekar ladang sawit yang wakaf. Ladang sawit kan dia 20 tahun hasil ambil, tak habis semua”*.
- iii) **Bidang penternakan.** *“Itu juga kita ceburi dalam bidang ternakan, lembu, kerbau”*.
- iv) **Bidang pendidikan.** *“mknanya dibawah ini ada pengajian kitab, pengajian mingguan, kitab-kitab (...), kitab-kitab moden. Itu madrasah. Dan pendidikan juga kita ada tadika Islam, dan tadika juga ada*

beberapa cawangan. Cawangan di Penanti, Kulim dan di beberapa tempat lagi. Dan dibawah pendidikan juga kita ada pra-tahfiz”.

- v) **Bidang pembinaan.** “Dan semua bangunan-bangunan dalam ini saya bina sendiri, saya tak pakai kontraktor. Kontraktor saya sendiri”.
- vi) **Bidang perniagaan.** “Syarikat itu kita ada travel, kita ada kontraktor, kita ada hotel, barber shop, bengkel, restoran. Itu yang bahagian ekonomi”.

Saranan pengasas an-Nahdhoh ini adalah sekolah-sekolah tahfiz seharusnya turut menceburi bidang-bidang lain. “Saya nak supaya jangan kita hanya tumpu kepada maahad tahfiz itu saja islami. Perlu pergi ke bidang-bidang lain”. Bidang-bidang lain adalah berkaitan ekonomi dan tidak tertumpu kepada pendidikan semata-mata. “Sekarang saya lihat banyak pondok-pondok yang akhirnya tutup. Pasal apa? Tak ada sumber ekonomi ... yang nak buat maahad tahfiz ini, wakaf-wakaf inilah.

Menurut beliau lagi, apa yang menjadi hasrat adalah untuk melihat para hafiz yang terlibat dalam pelbagai bidang dan bukan menghafal al-Quran semata-mata. “Engineer yang hafiz, constructor yang hafiz, lawyer yang hafiz. Itu cita-cita saya nak buat maahad tahfiz. Kita nak generasi itu sekarang”. Hasrat ini selari dengan agenda dan saranan kerajaan iaitu ingin mensasarkan 125,000 gerasi huffaz professional pada tahun 2050 (Samadi Ahmad, 24 ogos 2021).

4. Kesimpulan

Keperihatinan masyarakat berkaitan pembangunan institusi pendidikan dan galakan dalam agama untuk berwafaf, menjadikan masyarakat tidak lokek untuk memberi sumbangan dalam pembangunan institusi pendidikan khususnya pendidikan tahfiz. Walau bagaimanapun, jika pengurusan dan pembangunan wakaf tidak diuruskan dengan sewajarnya, ia tetap tidak mendatangkan manfaat kepada ummah.

Hasil kajian mendapati Maahad Tahfiz an-Nahdhoh berpotensi untuk dijadikan acuan kepada kelestarian Sekolah Tahfiz Swasta yang lain. Institusi ini memperlihatkan kaedah pembangunan dengan membangun dan mengembangkan wakaf sebagai mekanisme utama. Kaedah yang digunapakai mampu memberi idea dan panduan kepada institusi STS yang lain.

Wakaf yang disumbangkan kepada institusi ini digunakan sebaik mungkin untuk pembangunan. Aset-aset wakaf tidak hanya digunakan untuk kegunaan dalaman sahaja, sebaliknya dikembangkan dengan kaedah *ijarah* dan pelaburan. Pengembangan aset wakaf ini memberi pulangan kepada institusi ini dalam bentuk manfaat hasil wakaf. Hasilnya, an-Nahdhoh tidak hanya bergantung kepada yuran pelajar semata-mata seperti kebanyakan STS, sebaliknya mampu menjana pendapatan sendiri hasil daripada perancangan strategik dan perkongsian pintar daripada kepelbagaian agensi luar.

Penghargaan

Artikel ini dibiayai oleh skim geran penyelidikan FRGS (FRGS/1/2019/SS103/UITM/02/1, Kementerian Pendidikan Malaysia (KPM), projek “Pembinaan Model Integrasi Wakaf dan Ijarah dalam Kelestarian Sekolah Tahfiz Swasta di Malaysia”.

Rujukan

- [1] Ab Rahman, A., Ahmad, Z. & Wan Mohd Sidik, N.M.S. (2018). Wakaf Ke Arah Pengurusan Yang Efektif Di Malaysia. International Conference On Islam And Global Issues (ICIGI) 2018. Universiti Teknologi MARA (UiTM) Cawangan Kota Bharu.
- [2] Abd. Latiff, A.Z ; Ramli, A.H., Ismail, C.H., Sulaiman, K., Mohd. Daud, N. (2008). Wakaf : Pengurusan dan Sumbangannya Terhadap Pendidikan Islam di Malaysia. Pusat Penerbitan Universiti, Universiti Teknologi MARA.
- [3] Abd Ghani, A.R., Soroni, M.K., Mohd Haridi, N., Daud, Z., Hashim, A. & Wan Yusoff, W.S. (2010). Pengurusan institusi tahfiz persendirian di negeri Selangor (Laporan Penyelidikan). Kolej Universiti Islam Antarabangsa, Kajang, Selangor.
- [4] Ahmad. S. (2021, Ogos 24). Sasaran 125,000 Golongan Huffaz Profesional Tahun 2050, Harian Metro. <https://www.hmetro.com.my/mutakhir/2021/08/746455/sasaran-125000-golongan-huffaz-profesional-tahun-2050>
- [5] “Cabaran Norma Baru Pendidikan Agama Islam Dalam Situasi Pandemik Masa Kini” (Ucapan MKH pada Forum di Konvensyen Murabbi Peringkat Nasional. 15 Julai 2021 di Putrajaya.

- [6] Fazial, F. (2015). Penjanaan Pembiayaan Pembangunan Lestari Pondok An-Nahdhoh (PAN), Kubang Semang, Pulau Pinang Melalui Instrumen Wakaf. Disertasi Sarjana. Universiti Sains Malaysia.
- [7] Fazial, F. (2018). Kelestarian Mekanisme Pembiayaan Pembangunan Wakaf Institusi Pondok Di Negeri Kedah. Tesis PhD. Universiti Sains Malaysia.
- [8] Ismail, S. (2016). Institusi Tahfiz di Malaysia: Prospek dan Cabaran. Simposium Antarabangsa Tahfiz sempena Sambutan 50 Tahun Jubli Emas Darul Quran, Bangi, Selangor.
- [10] Ismail, M.S.I., Mohamad Akhir, N.S., Mohd Yusof, A.Z., Fazial, F. Abdullah, S.R. (2022). Implementation of Ijarah Al- 'Ain in Waqf Business Management of Private Tahfiz Schools. International Journal Of Academic Research In Business & Social Science, 12(6), h. 1767 – 1775.
- [11] Mas'ad, M.A., Wan Ismail, W.A.F., Johari, F. (2017). Parameter Syar'iy Dan Ekonomi Dalam Pelaburan Dana Wakaf:. 5th South East Asia International Islamic Philanthropy Conference 2017.
- [12] Md Atan, M.Z. (2021, September 2). 30 peratus maahad tahfiz di Pahang terpaksa ditutup akibat COVID-19. <https://www.astroawani.com/berita-malaysia/30-peratus-maahad-tahfiz-di-pahang-terpaksa-ditutup-akibat-covid19-317349>
- [13] Mahamood, S.T. Siti & W.M.D. (2018). Wakaf Institusi Pendidikan. Dlm. Panduan Pengurusan Wakaf Institusi Pendidikan, Putrajaya: JAWHAR.
- [14] Mohamad Akhir, N.S., Abdullah, S.R., Mohammed Ghazali A. Mohd Yusof, A.Z., Hussin, R. (2019). Integrasi Wakaf Dan Ijarah: Alternatif Dalam Kelestarian Sekolah Tahfiz Swasta Di Malaysia. Proceedings International Conference On Zakat, Tax, Waqf And Economic Development 2019 (ZAWED) 2019, Langkawi.
- [15] Mohamad Suhaimi, F. & Ab Rahman, A. (2018). Pembiayaan Pembangunan Negara Menerusi Wakaf. Bandar Baru Nilai, Malaysia: University of Malaya.
- [16] Mohd Yusof, A.Z., Mohamad Akhir, N.S., Ismail, M.S.I., Abdullah, S.R., Mohammed Ghazali A. (2022). Survivalability of Private Tahfiz Schools in Malaysia: Examining The Waqf and Ijarah Concept in Khan Mohamed Waqf Development Model. International Journal Of Academic Research In Business & Social Science, 12(6), h. 1665 – 1672.
- [17] Muhamad, H. & Osman, K. (2021). Ketokohan Ustaz Haji Abdul Mutalib Bin Maarof Dalam Bidang Dakwah. Seminar Tokoh Dakwah 1.0 (SEDAKWAH) 2021, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- [18] Muhamad Don, M.A. (2019). Teori Wakaf, Kepelbagaian dan Contoh Amalan di Malaysia. Jurnal Pengajian Umum Asia Tenggara 20, 24-39.
- [19] Nazeri, A.N.N & Ab Rahman, A. (2021). Peranan Wakaf dalam Pembangunan Ekonomi di Negeri Perak. Jurnal Fiqh, Vol. 18 No. 1 , 169-216.
- [20] Omar, I., Mohamad Dahalan, H., Che Seman, Z. (2017). Perbadanan Wakaf Selangor: Satu Aspirasi Dalam Pembangunan Wakaf Pendidikan. Proceeding of 2nd International Conference on Law, Economics and Education (ICONLEE (pp. 76-84). Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor (KUIS).
- [21] Othman, R. (2015). Wakaf tunai : Sejarah, Amalan dan Cabaran Masa Kini. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- [22] Statistik 2019 Kelas al-Quran & Fardu Ain dan Sekolah Agama, Bahagian Pendidikan, Putrajaya: JAKIM.
- [23] Sulaiman, S. & Hasan, A. (2016). Strategi Pembangunan Dan Pelaburan Wakaf Secara Lestari Menurut Perspektif Syariah. Jurnal Syariah, 24(2), 237–270.
- [24] Suhendar, F.R. (2011). Pengurusan dan pembangunan harta wakaf di Yayasan Pendidikan Islam Miftahul Huda Subang, Jawa Barat. Universiti Kebangsaan Malaysia UKM: Tesis Sarjana Pengajian Islam.

eISSN 2948-5045

